

17.6.2024

Lausunto eduskunnan ulkoasiainvaliokunnalle Suomen ja Yhdysvaltain puolustusyhteistyösopimusta koskien

Professori Hiski Haukkala, Tampereen yliopisto

Kuuleminen 18.6.2024

Suomen ja Yhdysvaltain kahdenvälinen puolustusyhteistyösopimus (jatkossa DCA-sopimus) on merkittävä osa ja looginen jatko Suomen ulko-, turvallisuus- ja puolustuspolitiikan viime vuosien nopealle ja merkittävälle uudelleenasetoinnille. Tarve ja syyt politiikan muutokselle ovat ilmeiset ja Suomen ulkopuoliset: ne juontuvat Venäjän vuonna 2022 merkittävästi eskaloimasta laittomasta hyökkäyssodasta Ukrainaa vastaan. Samalla myös Suomen ja koko Euroopan turvallisuuspoliittinen toimintaympäristö mullistui, kun sääntöpohjaisuus ja yhteistyövarainen turvallisuus kertaheitolla romuttuivat Venäjän voimapolitiikan toimesta. Samalla avautui tarve ja myös mahdollisuuksien ikkuna asemoida Suomi selkeämmin osaksi läntistä yhteisöä ja sen kovaa sotilaallista ydintä.

Ukrainan sodan viimeisimmän vaiheen sytyttyä tarve Suomen keskeisten turvallisuuspoliittisten ratkaisuiden uudelleenarvioinnille oli ilmeinen. Tämän seurauksena Suomi päätyi hakemaan ja myös saavutti puolustusliitto Naton jäsenyyden vuosina 2022–23. Suomi sekä sai että antaa nyt turvatakuut liittolaisilleen. Ruotsin liittyttyä Naton jäseneksi kuluvan vuoden keväällä Pohjois-Euroopan turvallisuustilanne sekä selkiintyi että vakautui merkittävästi.

Nyt Yhdysvaltain kanssa solmittava DCA-sopimus jatkaa ja täydentää tätä linjaa. Kyseessä on kahdenvälinen sopimus, joka sekä operationalisoi että merkittävällä tavalla fasilitoi käytännön puolustusyhteistyötä Suomen ja Yhdysvaltain välillä. Se ei itsessään tuo ylimääräisiä turvatakuita, sillä ne todentuvat Naton viidennen artiklan kautta, mutta vahvistaessaan Suomen suhdetta Naton keskeisimmän jäsenmaan kanssa sopimuksella on myös Suomen turvallisuusasemaa vahvistavaa vaikutusta. Viime kädessä näin on siksi, että rauhanajan yhteisen varautumisen, harjoittelun ja sotilaallisen materiaalin ennakko-varastoinnin lisäksi DCA-sopimus myös mahdollistaa joustavan, sujuvan ja nopean yhteisen toiminnan Yhdysvaltain kanssa kriisi- ja jopa mahdollisen sodan oloissa.

Tässä suhteessa sotilaallisen materiaalin ennakko-varastoinnin arvo on erityisen merkittävä. Vaikka suoraan liittokuntaan kohdistuvan sotilaallisen uhan todennäköisyys on varsin alhainen,

ei sitä voida kuitenkaan sulkea pois. Mahdollinen sotilaallinen kriisi saattaa syntyä ja eskaloitua varsin nopeasti tilanteessa, jossa sotilaallinen maantiede suosii ymmärrettävistä syistä Venäjää. Naton sotilaallinen suunnittelu lähtee pyrkimyksestä varmistaa Pohjois-Atlantin säilyminen sen käsissä sotilaallisten vahvistusten saattamiseksi Eurooppaan. Yhtä selvää on, että konfliktissa Venäjä pyrkisi tämän hallinnan kiistämään. Erilaisten sotilaallisten skenaarioiden arvioiminen ei kuulu ydinasiantuntemukseeni, mutta ottaen huomioon mahdollisen eskalaatiosyklin nopeuden sekä Venäjän oletettavat pyrkimykset avustusten estämiseksi konfliktitilanteessa, on selvää että sotilaallisen materiaalin ennakkovarastointi sekä Suomeen että laajemmin Pohjois-Eurooppaan on vahvasti Suomen omassa intressissä.

Tämä huomio viittaa laajemman pohjoismaisuuden merkitykseen DCA-sopimuksessa. Vaikka itse sopimus on kahdenvälinen, on sitä tarkasteltava osana laajempaa Naton kehystä. Lisäksi on selvää, että Yhdysvallat tarkastelee myös Pohjois-Eurooppaa laajemmin alueellisesti osana laajempaa sotilasstrategiaansa. Tässä suhteessa koko Pohjois-Euroopan ja etenkin Pohjoismaiden rooli on merkittävä. On tärkeää, että pian käytännössä kaikilla Pohjoismailla on omat tai vastaavat sopimuksensa Yhdysvaltain kanssa. Yhdessä ne muodostavat merkittävän lisän Naton yhteiselle puolustussuunnittelulle ja varautumiselle. Paljon puhuttu Pohjolan linnake on syntymässä.

Erityisen merkittävää Suomen ja Ruotsin Nato-ratkaisuissa onkin, että ne ovat poistaneet tai ainakin merkittävästi vähentäneet pohjoismaiden puolustuspoliittista eriseuraisuutta. Jos aiempaa, eri maantieteellisiin suuntiin katsomista on seurannut uusi tilanne, jossa käytännössä kaikki Pohjoismaat mieltävät vahvan keskinäisriippuvuuden ja siten myös aiempaa vahvemman yhteisen intressin puolustuksessa. Tämä on muuttanut myös suomalaisten sotilaallista ajattelua korostaessaan arktisen alueen merkitystä myös Suomen puolustukselle.

Yhdysvallat suosii hyvin pitkälle yhdenmukaisia sopimusjärjestelyitä. Tähän on omat hyvät hallinnolliset mutta myös poliittiset syynsä. Se myös ymmärtää DCA-sopimusta toivovien maiden olevan aina ainakin johonkin mittaan saakka *demandeur*-asemassa. Yhdysvallat myös käyttää tätä neuvotteluasemaa hyväkseen. Silti oma käsitykseni on, että Suomi onnistui saamaan neuvotteluprosessissa oman täysivaltaisuutensa ja keskeisten huoliensa kannalta aikaan hyvän neuvottelutuloksen.

Suomen kannalta on vähintään hienoisesti paradoksaalista, että samaan aikaan kun se nopeasti syventää sotilaallista liittoutumistaan ja kumppanuuttaan Yhdysvaltain kanssa, liittyy USA:n tulevan kehityksen suhteen kasvavaa epävarmuutta. Etenkin presidentti Trumpin mahdollinen valtaan paluu marraskuun vaaleissa on tällainen tekijä. Myös pidemmällä aikavälillä vaikuttaa

selvältä, ettei Yhdysvaltain sitoumuksen asteesta Euroopan puolustamiseen ole täyttä varmuutta. Joka tapauksessa edessä on aika, jolloin EU:n ja eurooppalaisten on kyettävä kantamaan aiempaa suurempi taakka omasta turvallisuudestaan ja puolustuksestaan. Tämä ei ole kohtuuton toive tai vaade kenellekään, eikä etenkään meille suomalaisille vieras maailmankatsomus.

Yhdysvaltain muutos tarkoittaa Suomelle ja koko Euroopalle kahdenlaista haastetta. Yhtäältä on varauduttava omasta turvallisuudesta ja jopa puolustuksesta huolehtimiseen aiempaa enemmän omin eurooppalaisin voimin. Samalla tämä on syytä tehdä tavoilla, jotka eivät tarpeettomasti vaaranna transatlanttisen suhteen tulevaisuutta. Toisaalta samaan aikaan on pyrittävä luomaan rakenteita, joilla vahvistetaan tai ainakin pysytetään USA:n sitoutumista Euroopan turvallisuuteen myös jatkossa. Tähän lienee hyvät mahdollisuudet, sillä Euroopan ja euroatlanttisen alueen turvallisuus ei ole Yhdysvalloille yhdentekevä asia jatkossakaan.

Tässä suhteessa DCA-sopimus voi osoittautua vielä erityisen merkittäväksi. Kuten kaikissa byrokratioissa, myös Yhdysvalloissa puolustushallinnossa sotilaalliseen yhteistyöhön liittyy merkittävää legacy-inertiaa ja jo olemassa olevien toimintamuotojen alas ajaminen ei ole yksinkertaista. Myös siksi on toivottavaa, että sopimuksen käytännön toimeenpano voidaan aloittaa jo nykyisen, presidentti Joe Bidenin johtaman administraation aikana. Tämä valtauttaa osaltaan puolustusyhteistyöstä kiinnostuneita tahoja Yhdysvalloissa myös jatkossa, ja samalla luo ja vahvistaa sotilaallisia yhteyksiä ja myös poliittisen konsultaation mekanismeja, joiden avulla Suomi voi koettaa jatkossakin varmistaa ja osaltaan jopa vahvistaa Yhdysvaltain sitoutumista Euroopan turvallisuuteen.